

Sociability of urban spaces in the face of the corona pandemic in one area of Mashhad city

Mostafa Amirfakhrian ^{1✉}, Samane Bagherzade ²

1. Corresponding author, Assistant Professor, Department of Geography and Urban Planning, Ferdowsi University of Mshhad, Mshhad, Iran. E-mail: amirfakhrian@um.ac.ir

2. MSc. Department of Geography and Urban Planning, Ferdowsi University of Mshhad, Mshhad, Iran. E-mail: s.baqerzade@um.ac.ir

---

Article Info

ABSTRACT

Article type:

Research Article

Article history:

Received: 9 March 2023

Revised: 8 June 2023

Accepted: 12 July 2023

Published: 20 November 2024

Keywords:

COVID-19 pandemic,
sociability of space, Mashhad
city, urban public spaces .

Public spaces are considered an important dimension of the civilization of cities. Due to changed as a result of the Corona outbreak? And have the background characteristics the restrictions created, these spaces have had the greatest impact during the Corona period. The aim of this study is to investigate the sociability of public spaces in Region 1 of Mashhad and to show how the quality of people's presence in these spaces has of people (acquired and non-acquired) played a role in this regard? The study is of a descriptive-analytical type and the research variables are based on a conceptual model including 4 components of presence, security, public health, and public space management in the form of 55 variables. The study scale also includes all public spaces in Region 1. For this purpose, 356 questionnaires were completed by those present in the public space using the Cochran formula. The collected data were evaluated through inferential tests such as "one-sample t-test", "two-sample t-test", "paired" and "correlation test" after entering the SPSS software. By combining the information through logical methods, the story of the sociability of public spaces was organized in the form of "4 acts" according to the acquired contextual characteristics (education and marriage) and non-acquired contextual characteristics (age and gender) of the users. "The first act of the story" showed higher stress and unwillingness of men to participate in public spaces compared to women. "The second act" indicated that married people have stronger motivations and a desire to interact with others compared to single people. "Act Three of the Story" showed a decrease in presence, a lack of willingness to work together in public spaces, and a sense of insecurity among literate people compared to people with lower literacy levels, and "Act Four" confirmed a tendency toward cyberspace, a lack of need for street lighting, a decrease in presence, and a lack of understanding of strangers among older people. Additional findings indicate the effective role of public vaccination in promoting residents' sense of presence in public spaces after the outbreak of COVID-19.

Cite this article: Amirfakhrian, M., Baqerzadeh, S, (2024). The sociability of urban spaces in the face of the Corona pandemic in one district of Mashhad city. *Journal of Geography and Planning*, 28 (89), 17-33. <http://doi.org/10.22034/gp.2023.55775.3113>

© The Author(s).

DOI: <http://doi.org/10.22034/gp.2023.55775.3113>

Publisher: University of Tabriz.

Introduction

Public spaces are considered an important aspect of the civility of cities. Due to the restrictions created, these spaces have been most effective during the Corona period. The purpose of this study is the sociability of public spaces in District 1 of Mashhad, and it seeks to show how the quality of people's presence in these spaces has changed as a result of the spread of Corona. And did the background characteristics of people (acquired and non-acquired) play a role in this regard?

Data and Method

The study is descriptive-analytical and the research variables are based on a conceptual model including 4 components of attendance, security, public health and public space management in the form of 55 variables. The scale of the study also includes all public spaces in Region 1. For this purpose, using Cochran's formula, 356 questionnaires were completed from the attendees in the public space. After entering the Spss software, the collected data were evaluated by inferential tests such as "one-sample t-test", "two-sample independent t-test", "paired" and "correlation test". By combining information through logical methods, the story of the sociability of public spaces in the format of "4 curtains" was set according to the characteristics of acquired background (education and marriage) and non-acquired background (age and gender) of users.

Results and Discussion

"The first act of the story" showed higher stress and unwillingness of participation of men compared to women in public space. The "second curtain" indicated that married people have stronger motivations and desire to interact more with others compared to single people. "The third act of the story" showed the decrease in attendance, unwillingness to work together in the public space, and a feeling of insecurity among literate people compared to people with a lower level of literacy, and the "fourth act" also showed the trend towards virtual space. confirmed the lack of need for street lighting, reduced presence and understanding of strangers among older people. Additional findings indicate the effective role of public vaccination in improving the sense of presence of residents in the public space after the outbreak of Corona.

Conclusion

The corona pandemic gave us good experiences to deal with public spaces in case of possible pandemics in the future. One of them is the different actions of people in space according to their acquired and non-acquired characteristics, which can be an important source for future events.

اجتماع پذیری فضاهای شهری در مواجهه با پاندمی کرونا در منطقه یک شهر مشهد

مصطفی امیرفخریان^۱، سمانه باقرزاده^۲

۱. نویسنده مسئول، استادیار برنامه ریزی شهری دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران. رایانامه: amirfakhrian@um.ac.ir

۲. دانش آموخته کارشناسی ارشد دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران. رایانامه: s.baqerzade@um.ac.ir

چکیده

اطلاعات مقاله

فضاهای عمومی بعدمهم مدنیت شهرها بشمار می آیند. این فضاها بدلیل محدودیتهای ایجاد شده، بیشترین اثرپذیری را در دوران کرونا داشته اند. هدف این مطالعه بررسی وضعیت اجتماع پذیری فضاهای عمومی در منطقه ۱ شهر مشهد می باشد و بدنبال آن است تا نشان دهد کیفیت حضور افراد در این فضاها در نتیجه شیوع کرونا چه تغییری کرده است؟ و آیا ویژگیهای زمینه ای افراد (اکتسابی و غیراکتسابی) در این خصوص نقش داشته است؟ مطالعه از نوع توصیفی-تحلیلی و متغیرهای تحقیق براساس مدل مفهومی شامل ۴ مولفه حضور پذیری، امنیت، بهداشت عمومی و مدیریت فضای عمومی در قالب ۵۵ متغیر است. مقیاس مطالعه نیز شامل کلیه فضاهای عمومی منطقه ۱ می باشد. برای این منظور با استفاده از فرمول کوکران اقدام به تکمیل ۳۵۶ پرسشنامه از حاضرین در فضای عمومی گردید. داده های جمع آوری شده پس از ورود به نرم افزار SPSS، از طریق آزمونهای استنباطی نظیر "تی-تک نمونه ای"، "تی-دونمونه ای مستقل"، "زوجی" و "آزمون همبستگی" مورد سنجش قرار گرفت. باترکیب اطلاعات از طریق روشهای منطقی، داستان اجتماع پذیری فضاهای عمومی در قالب "۴ پرده" برحسب ویژگیهای زمینه ای اکتسابی (تحصیلات و تاهل) و زمینه ای غیراکتسابی (سن و جنسیت) استفاده کنندگان تنظیم شد. "پرده اول داستان" نشان از استرس بالاتر و عدم تمایل مشارکت مردان در مقایسه با زنان در فضای عمومی داشت. "پرده دوم" حاکی از آن بود که متاهلان انگیزهای قوی تر و تمایل به تعامل با دیگران در مقایسه با مجردان هستند. "پرده سوم داستان" کاهش حضور پذیری، عدم تمایل به کار مشترک در فضای عمومی و حس ناامنی در بین افراد باسواد در مقایسه با افراد با سطح سواد پایینتر را نشان داد و "پرده چهارم" نیز گرایش به فضای مجازی، عدم نیاز به روشنایی معابر، کاهش حضور پذیری و درک افراد غریبه در بین افراد مسن تر را تایید کرد. یافته های تکمیلی، بیانگر نقش اثرگذار واکسیناسیون عمومی در ارتقای حس حضور پذیری ساکنین در فضای عمومی پس از شیوع کرونا است.

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۲/۱۸

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۰۳/۱۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۴/۲۱

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۸/۳۰

کلیدواژه ها:

پاندمی کرونا، اجتماع پذیری فضا، شهر مشهد، فضاهای عمومی شهری

استاد: امیر فخریان، مصطفی؛ باقرزاده، سمانه؛ (۱۴۰۳). تحلیل وضعیت اجتماع پذیری فضاهای شهری در مواجهه با پاندمی کرونا در منطقه یک شهر مشهد.

جغرافیا و برنامه ریزی، ۲۸ (۸۹)، ۳۳-۱۷.

<http://doi.org/10.22034/gp.2023.55775.3113>

© نویسنده گان

ناشر: دانشگاه تبریز.

مقدمه

از جمله چالش‌هایی که اکثر فضاهای شهری در عصر مدرن، با آن مواجه شدند، تنزل جایگاه مؤثر بر حضور افراد در فضا می‌باشد حضورپذیری به معنای سهولت حضور در فضا برای شهروندان است (صدیقی و دیگران، ۱۳۹۵). در فرهنگ لغت روانشناسی اجتماعی؛ یک اجتماع، معرف مجموعه‌ای از افراد است که در مجاورت یکدیگر زندگی می‌کنند و دارای منافع، تمایلات و طرز فکر مشترک هستند (شایان‌مهر، ۱۳۷۹، ص. ۳۹). دلبستگی افراد به عنوان بخشی از اجتماع به یکدیگر یا به مکان فیزیکی خود، یعنی حس تعلق به اجتماع است. یان‌گل، ویژگی حضورپذیری فضاهای شهری را با اصطلاح «شهر دعوت‌کننده» به کار می‌برد. او واژه‌هایی مانند اجتماع‌پذیری را با تأکید بر حضور مردم تعریف می‌کند و بار اجتماعی آن را مدنظر دارد (وحدت و سجاذزاده، ۱۳۹۵، ص. ۲۶). بنابراین اجتماع‌پذیری را می‌توان مکانی باقابلیت‌هایی به منظور گردهم‌آمدن، تعریف نمود. مجاورت می‌تواند علت شروع رابطه اجتماعی باشد اما شرایط آن کافی نیست و میزانی از تجانس برای حفظ این روابط لازم است. بنابراین گفته موتنگومری، مفهوم اجتماع‌پذیری، به‌عنوان قابلیت فضایی برای گردآمدن ترکیبی از اجتماع‌های انسانی در اشکال مختلفی از زندگی اجتماعی تبلور می‌یابد که در فضاهای شهری همچون واحد همسایگی، محله و ... به منصف ظهور می‌رسد (مظفر و دیگران، ۱۳۹۱، ص. ۳۳).

اجتماع‌پذیری فضاهای شهری می‌تواند در شکل‌گیری تعاملات سازنده اجتماعی و مشارکت‌های شهروندی مهم واقع شود. در این میان محله‌های شهری از جمله کانون‌های خرد و ملموس شکل‌گیری هویت‌های فرهنگی و تعلق اجتماعی هستند که در آنها کیفیت واحد فیزیکی منطبق با رفتارهای اجتماعی است. فضای عمومی در سطح محلات باید بتواند فرصت تعاملات اجتماعی را فراهم کرده و بدین ترتیب حس انسجام محلی را ایجاد کند (مدنی‌پور، ۱۳۹۲، ص. ۱۶۶). فضاهای محلی و هویت اجتماعی آن به لحاظ اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و فضایی، سوژه منحصربه‌فردی برای سیاست‌گذاری شهری در زمینه مشارکت شهروندی است (رضوانی، ۱۳۹۵، ص. ۵۱). با توجه به اهمیت موضوع؛ با اینحال با شیوع کرونا (به شکل خاص) و پاندمیها (به طور عام)، اجتماع‌پذیری فضاهای شهری، بیشترین آسیب را دریافت کرده است.

پاندمی کرونا تمامی ویژگی‌های اجتماعی-اقتصادی و فرهنگی را متأثر و سبب کاهش مرادات انسانی شده است. در چنین شرایطی رابطه دوسویه انسان با فضا دگرگون و مختل شده و گویی ذهنیت و انتظار ساکنان شهر از فضا تغییر یافته است (مطالبی، ۱۳۹۶).

با بررسی اجتماع‌پذیری فضای شهری در شرایط پاندمیها می‌توان دریافت که در جهت کاهش تأثیرات بحران و افزایش تاب‌آوری شهری چه راهکارهایی در جهت مقابله با بحران‌های آتی و کنترل بحران موجود وجود دارد. تاب‌آوری کرونایی شهری، یک مفهوم جدید در مطالعات شهری است که نیازمند مدیریت و برنامه‌ریزی واحد می‌باشد چرا که سلامت تمامی افراد را به خطر می‌اندازد (حاجی آقایی، ۱۳۹۹).

شهر مشهد به عنوان دومین کلانشهر ایران با وسعت ۳۰۰ کیلومتر مربع و جمعیت ۳ میلیون نفری، شرایط متفاوتی را از نظر ویژگی‌های کالبدی، اقتصادی و اجتماعی نشان می‌دهد (Shahnoshi, 2007, p. 566). به گونه‌ای که می‌توان خوشه‌های متفاوتی از ویژگی‌های یادشده را در پهنه فضایی این شهر به نظاره نشست. این ویژگی‌ها می‌تواند تصاویر گوناگونی از اجتماع‌پذیری فضا را نشان دهد. علاوه بر این شیوع کرونا، مزید بر علت شده است تا فضاهای شهری، واکنش‌های مختلفی را جهت اجتماع‌پذیری از خود نشان دهند. از جمله تعطیلی فعالیت‌ها و فضای عمومی و کنترل شدید عبور و مرور درون شهری. در میان مناطق ۱۳ گانه شهر مشهد، منطقه یک، نمونه‌ای ویژه از شرایط اجتماعی-اقتصادی و کالبدی است. این منطقه با ۱۶۷ هزار نفر جمعیت در سال ۱۳۹۵ از جمله مناطق با سطح توسعه بالا، در شهر مشهد است (آمارنامه شهر مشهد، ۱۳۹۸). ۲۹٪ از فضای این منطقه را عرصه فضاهای عمومی به خود اختصاص می‌دهد. از سوی دیگر بخشی از این محدوده را محلات با سطح بالای ویژگی‌های اقتصادی و کالبدی پوشش می‌دهند. درحالی‌که برخی محلات و محدوده‌های دیگر همچون محله آبکوه و محدوده‌های پیرامونی آن شرایط مطلوبی ندارند. چنین تفاوت‌هایی در مقیاس منطقه‌ای می‌تواند شرایط متفاوتی از اجتماع‌پذیری فضاهای شهری را نیز به نمایش بگذارد. بر این اساس مطالعه پیش‌رو به دنبال آن است تا ضمن ارزیابی جامعی از فضاهای شهری

در این محدوده، وضعیت این فضاها و اجتماع‌پذیری آن‌ها را در شرایط بیماری‌های فراگیر، ارزیابی کند و نشان دهد که شاخص‌های اجتماع‌پذیری در این محدوده دارای چه وضعیتی هستند و کرونا سبب چه تغییراتی در نگرش ساکنین به فضاهای عمومی و اجتماع‌پذیری فضا شده است؟ از دیگر سو آیا ویژگی‌های زمینه‌ای افراد همچون ویژگی‌های اکتسابی (سطح تحصیلات و وضعیت تاهل) و غیراکتسابی (سن و جنسیت)، در کیفیت و نحوه واکنش آنها در فضاهای عمومی اثرگذار است؟ از بررسی این موضوعات و ترکیب آنها با یکدیگر، مطالعه حاضر تلاش دارد نسبت به تدوین وضعیت اجتماع‌پذیری فضاهای عمومی در این محدوده اقدام کند. این موضوع می‌تواند، کمک شایانی برای چالش‌های فراروی فضاهای عمومی و اجتماع‌پذیری آنها در پاندمی‌ها باشد.

پیشینه نظری

در نظر لنگ و الکساندر، اجتماع‌پذیری در فضاهای عمومی بر پایه نیاز مردم به حس تعلق اجتماعی و تعامل با یکدیگر قرار دارد و این امر در یک فضای اجتماعی حمایت‌کننده در کنار تأمین آسایش فیزیولوژیکی، ادعای قلمرو، حس مالکیت و دریافت عدالت در فضا، میسر خواهد بود (شجاعی و پرتوی، ۱۳۹۴، ص. ۹۶). مونترو (۲۰۰۱)، نیز ویژگی‌های اجتماع‌پذیری فضا را در فضای امنیتی، ساختار منسجم، تداوم، خوانایی، قلمرو، وجود امکانات مناسب، راحتی محیطی و آموزشی، پیچیدگی و اسرارآمیز، تنوع، حفظ حریم خصوصی، دلبستگی و تعاملات اجتماعی در نظر می‌گیرد (Karami & Vafaie, 2017). فضاهای شهری باید مردم را به ساختار خویش وارد کنند و شکل‌دهنده هویت‌های اجتماعی در بستر مشارکت‌سازی اجتماعی باشند که بی‌شک از این طریق است که امکان شکل‌گیری سرمایه اجتماعی در ساختارهای شهری میسر می‌شود (حسین‌پور و دیگران، ۱۳۹۲، ص. ۱۰۶). از اینرو فضاهای شهری یکی از مهم‌ترین مکان‌ها برای ظهور و اهمیت دادن به رویدادها و اتفاقات اجتماعی هستند.

در عصر حاضر افزایش تاب‌آوری شهر در مواجهه با پاندمی‌ها از جمله مهم‌ترین الزامات است (اکبری، ۱۳۹۷). بخشی از این مساله نیز به تاب‌آوری اجتماعی مرتبط می‌باشد که به معنی قابلیت گروه‌ها یا جامعه جهت انطباق با چالش‌های بیرونی، آشفتگی‌ها و قابلیت واحدهای اجتماعی در کاهش مخاطرات، انجام اقدامات بازبانی برای تقلیل از هم‌گسیختگی اجتماعی و قابلیت برای استفاده از فرصت‌ها است که دو معیار اصلی برای آن مشخص شده است: سرمایه اجتماعی و ظرفیت تطبیق‌پذیری (Colburn, 2011) که در بستر فضای عمومی ظهور می‌یابد.

به طور کلی تاب‌آوری، پروسه قابلیت یا پیامد انطباق موفقیت‌آمیز با شرایط تهدیدکننده می‌باشد. بر این اساس در راستای تاب‌آوری جوامع شهری، اولویت؛ بهره‌مندی و بهره‌ورسازی حداکثری ظرفیت‌های موجود و قابل بهره‌برداری است؛ که شامل: ۱. استفاده از ظرفیت اجتماعی و قدرت کنشگری جامعه مدنی و شبکه‌های اجتماعی ۲. استفاده از ظرفیت علمی و تجربی مراکز دانشگاهی، شرکت‌های دانش‌بنیان و استارت‌آپ‌ها در ایجاد سامانه‌های مدیریت هوشمند بحران بیماری‌های مسری و ۳. شناسایی اراضی و مکان‌یابی بیمارستان‌های موقت در برنامه‌ریزی‌های پیش از وقوع بحران و آماده‌سازی کامل پایگاه‌های پشتیبانی مدیریت بحران و درمانگاه‌ها می‌باشد (Brizuela, 2020).

از منظر شهرسازی، فرم و فضای شهری شامل تراکم (مسکن و تجمع مشاغل و خدمات) و مدیریت حمل‌ونقل دو فاکتوری هستند که به صورت شبکه‌ای بر گسترش و شیوع بیماری کمک شایانی می‌کند. همچنین با توجه به اینکه بستر تعاملات افراد در فضاهای عمومی شکل گرفته و نقش مستقیم در سرعت انتقال بیماری ایفا می‌کند بازنگری در تراکم‌ها و تجدیدنظر در ایجاد فضاهای شدیداً متراکم، در کنار تمرکززدایی از خدمات از جمله اقدامات شهرسازانه‌ای است که می‌تواند تاب‌آوری شهرها را در برابر شیوع بیماری‌هایی نظیر کرونا افزایش دهد (حاجی‌آقایی، ۱۳۹۹).

بررسی پیشینه مطالعات مرتبط با کرونا و اجتماع‌پذیری فضاهای عمومی چندان گسترده نیست. این به دلیل جدید بودن موضوع و شرایطی است که زندگی شهری در قرن جدید در حال تجربه آن است. در عین حال برخی مطالعات مرتبط با موضوع که می‌تواند دستمایه‌ای برای بحث این مطالعه باشد به شرح زیر است.

افشانی و همکاران (۱۴۰۰)، در مطالعه خود نشان می‌دهند که با شیوع ویروس کرونا، احساس ناامنی اجتماعی در بین افرادی که سن بالاتر و افرادی که تحصیلات پایین‌تری دارند، بیشتر است. آنها نشان می‌دهند که با شیوع ویروس کرونا میزان احساس ناامنی اجتماعی در بین افراد مورد مطالعه افزایش یافته است.

زمانی و همکاران (۱۴۰۰) در تحقیقی با عنوان "مطالعه جامعه‌شناختی شیوع پاندمی کووید-۱۹ و رابطه آن با احساس ناامنی اجتماعی (مطالعه موردی: شهروندان شهر تهران)" به این نتیجه می‌رسند که میانگین احساس ناامنی اجتماعی ناشی از شیوع کووید-۱۹ در نمونه مورد مطالعه به طور معنی‌داری از میانگین نظری، بیشتر است. یافته‌ها نشان می‌دهد که بین سن و احساس ناامنی اجتماعی ناشی از شیوع کرونا رابطه معنی‌داری وجود ندارد و احساس ناامنی اجتماعی ناشی از شیوع کووید-۱۹ برحسب تحصیلات، به طور معنی‌داری متفاوت است. همچنین زنان بیشتر از مردان احساس ناامنی داشته‌اند.

قاسمی (۱۳۹۹)، در تحقیق خود نشان می‌دهد که پیامدهای کرونا بر شهر و شهرسازی آینده، به عنوان یک سیستم پیچیده و آشوبی عمل می‌کند که با ورود به بی‌نظمی، در تلاش برای دستیابی به نظم جدید است. هدف این مطالعه، کشف آثار احتمالی بحران ناشی از کرونا در فضای شهری و منطقه‌ای و هم‌افزایی این تأثیر و تأثر با الگوی روابط و رفتار انسان در فضا است. ایمانی جاجرمی (۱۳۹۹)، در مطالعه‌های دیگر، پیامدهای اجتماعی شیوع ویروس کرونا در جامعه ایران را پرسش اصلی پژوهش خود قرار داده است. وی نشان می‌دهد که اجرای سیاست فاصله‌گذاری اجتماعی منجر به تعلیق بخش عمده تعاملات اجتماعی در جامعه شده است و برآیند آن می‌تواند چه تغییراتی را در نظام اجتماعی ایجاد کند.

(Askarizad & Safari, 2020) در مطالعه‌ای بررسی تأثیر تعاملات اجتماعی بر الگوهای رفتاری مردم در فضاهای شهری را مورد بررسی قرار داده‌اند. نتایج این مطالعه نشان داد که تعاملات اجتماعی، تأثیر زیادی بر نحوه رفتار افراد در فضاهای شهری دارد. بنابراین، تأثیر رفتاری که از کیفیت محیط ساخته‌شده ناشی می‌شود، به افراد منتقل و بر نحوه رفتار آنها در زندگی شخصی خود اثر می‌گذارد. این تحقیق با نشان دادن عوامل موثر در فضاهای اجتماعی به منظور ارتقا سطح کیفیت در فضاهای عمومی، به معماران، طراحان شهری، روانشناسان محیط‌زیست، سیاست‌گذاران و مدیران گردشگری کمک می‌کند. حمیدی و صبوری (۱۳۹۹) چنین نشان می‌دهند که در نتیجه شیوع پاندمیها، موضوع بیگانه‌هراسی در فضاهای شهری افزایش یافته است و شکل تازه‌ای به ساختارهای شهری و مسکونی می‌بخشد.

(Honey-Rosés, 2021) نشان می‌دهد که کرونا توانسته است وضعیت استفاده از فضای عمومی را تغییر دهد. (Jasiński, 2020) در مطالعه خود با عنوان "فضای عمومی یا فضای امن در طول پاندمی کرونا" نشان می‌دهد که در شرایط پاندمی کرونا رفتار و تعامل بین افراد در فضای عمومی تغییر کرده است.

(Askarizad, Jinliao, & Jafaric, 2021) در مطالعه خود به موضوع قرنطینه فضاهای عمومی اشاره می‌کنند. این مطالعه اشاره دارد که بین استفاده مردم از فضاهای شهری قبل و بعد از شروع کووید-۱۹ تفاوت معناداری وجود ندارد. در همین حال، پس از لغو قرنطینه، مردم تمایل بسیار زیادی برای تعاملات اجتماعی در مکان‌های اجتماعی نشان داده‌اند. با ملاحظه در پیشینه پژوهش و مقایسه آن با اهداف این مطالعه می‌توان وجه تمایز مطالعه حاضر با مطالعات پیشین را، توجه به معیارهای زمینه‌ای و اکتسابی در نحوه تعامل در فضاهای عمومی در دوران پاندمی کرونا منظور کرد. امری که در مطالعات قبلی به آن پرداخته نشده است.

داده و روش‌ها

با توجه به هدف و مساله تحقیق، روش این مطالعه توصیفی-تحلیلی و بهره‌گیری از رویکردهای منطقی قیاس و استقرا به صورت همزمان و ترکیبی است. به منظور جمع‌آوری اطلاعات و داده‌ها از ابزار پرسشنامه، مطالعات اسنادی و مشاهده میدانی به شرح زیر استفاده شده است:

الف) مطالعات اسنادی: به منظور شناسایی معیارهای مرتبط با اجتماع‌پذیری فضاهای شهری به شکل عام و وضعیت آنها در مواجهه با پاندمی‌ها به شکل خاص و نهایتاً تدوین مدل مفهومی تحقیق (شکل ۱) استفاده شده است.

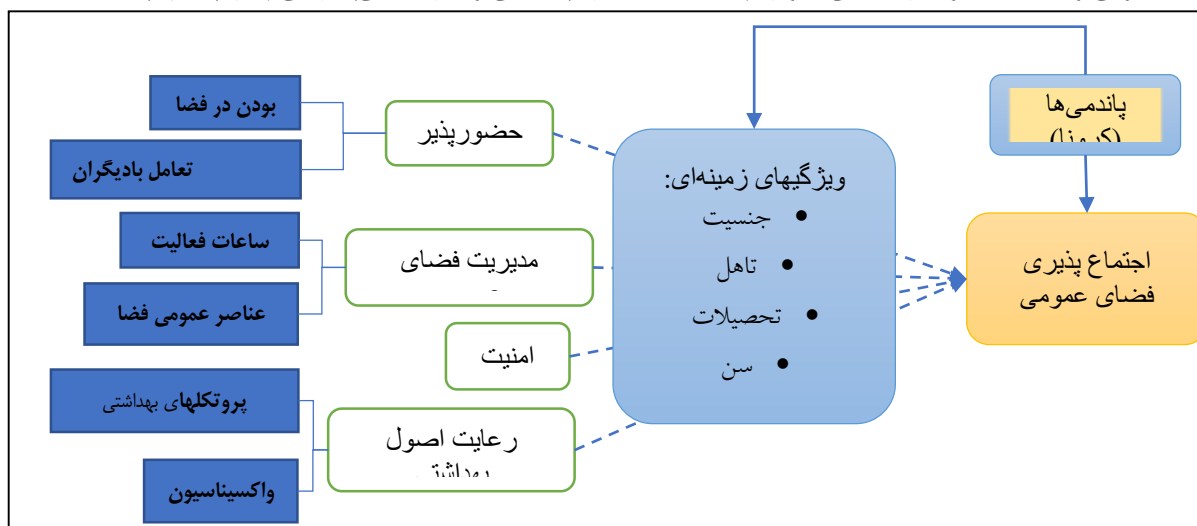

ب) پرسشنامه: از ابزار پرسشنامه به منظور سنجش شاخصهای اجتماع پذیری در فضای عمومی در شرایط پاندمی کرونا از منظر ساکنین محدوده مورد مطالعه در قالب ۴ محور کلی و ۸ زیرمحور استفاده گردید. پرسشنامه شامل ۵۰ سؤال براساس طیف پنج گزینه‌ای لیکرت (شامل ۲۳ سؤال مربوط به حضورپذیری، مدیریت فضای عمومی ۷ سؤال، امنیت ۸ سؤال، بهداشت عمومی ۴ سؤال و ویژگیهای زمینه‌ای و اکتسابی ۸ سؤال) بوده است

ج) مشاهده میدانی: به منظور درک صحیح تر از نحوه حضورپذیری افراد و مواجهه آنها با یکدیگر در فضای عمومی و در راستای ارایه پیشنهادها مناسب استفاده شده است.

اطلاعات و داده‌های به دست آمده از ساکنین، پس از ورود به محیط نرم افزار SPSS با بهره‌گیری از روش‌های آمار استنباطی نظیر آزمون تحلیل همبستگی، آزمون تی تک نمونه‌ای و تی زوجی مورد بررسی قرار گرفت. در نهایت نتایج به دست آمده با توجه به مطالعات اسنادی، مقایسه و اقدام به تنظیم داستان اجتماع پذیری فضاهای عمومی شد. در تنظیم این داستان از کنارهم گذاشتن نتایج آماری و ترکیب آنها با یکدیگر استفاده گردید.

مدل مفهومی پژوهش بر این فرض استوار است که پاندمی‌ها بر اجتماع‌پذیری فضاهای عمومی اثر گذارند. همچنین اجتماع‌پذیری فضاهای عمومی و کیفیت حضور افراد در آن از ویژگیهای زمینه‌ای افراد (اکتسابی و غیراکتسابی) اثر می‌پذیرد (شکل ۱)

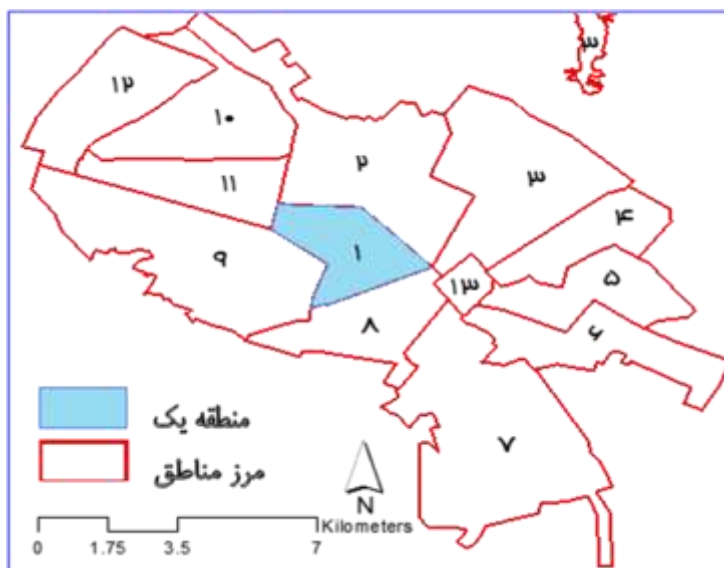

شکل ۱: مدل مفهومی تحقیق

روایی و پایایی پرسشنامه: به منظور روایی سؤالات از روش روایی محتوایی استفاده شده است. که در آن با بهره‌گیری از نظر متخصصان و صاحب‌نظران، کیفیت و محتوای سؤالات مورد تایید قرار گرفت. همچنین پایایی سؤالات نیز با استفاده از روش آلفای کرونباخ مورد سنجش قرار گرفت نتیجه این آزمون برای کلیه سؤالات مقدار ۰.۸۲۶ را نشان داد که بیشتر از ۰.۷ است و بیانگر پایایی مناسب سؤالات است.

جامعه آماری:

محدوده مورد مطالعه در این مطالعه شامل منطقه یک شهر مشهد و فضاهای عمومی آن است. با توجه به جمعیت منطقه یک، بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵ که معادل ۱۶۷۰۱۳ نفر می‌باشد و با استفاده از فرمول کوکران (برآورد حجم نمونه در متغیرهای کمی)، با سطح اطمینان ۹۵٪ و درصد خطای ۵٪، حجم نمونه ۳۵۶ نفر به دست آمد. همچنین بر اساس لایه کاربری منطقه وسعت فضاهای عمومی در سطح منطقه بالغ بر ۴,۲ کیلومتر مربع محاسبه شد که این میزان ۲۸,۵٪ از وسعت منطقه را تشکیل می‌دهد (شکل ۲).

شکل ۲: موقعیت محدوده مورد مطالعه در شهر مشهد

تجزیه و تحلیل داده ها

۱- توزیع فضایی فضاهای عمومی منطقه: با توجه به نقشه کاربری در سطح منطقه یک، آن دسته از فضاهایی که عموم شهروندان بدون نیاز به کنترل و... حق ورود و حضور در آنان را دارند، تحت عنوان فضاهای عمومی، در نظر گرفته شد که ۲۸,۵۲٪ از وسعت منطقه یک را شامل می‌شود (جدول ۱).

جدول ۱: فضاهای عمومی منطقه یک

نحوه استفاده از زمین	مساحت (مترمربع)	درصد از منطقه
فضای سبز	۲۶۸۰۶۱	۱,۷۸
زمین‌های خالی	۲۳۳۶۵۰	۱,۵۵
معابر	۳۷۹۱۱۶۰	۲۵,۱۹
مجموع فضای شهری و عمومی	۴۲۹۲۸۷۱	۲۸,۵۲
سایر کاربری‌ها	۱۰۷۵۷۱۲۹	۴۷,۷۱
جمع	۱۵۰۵۰۰۰۰	۱۰۰

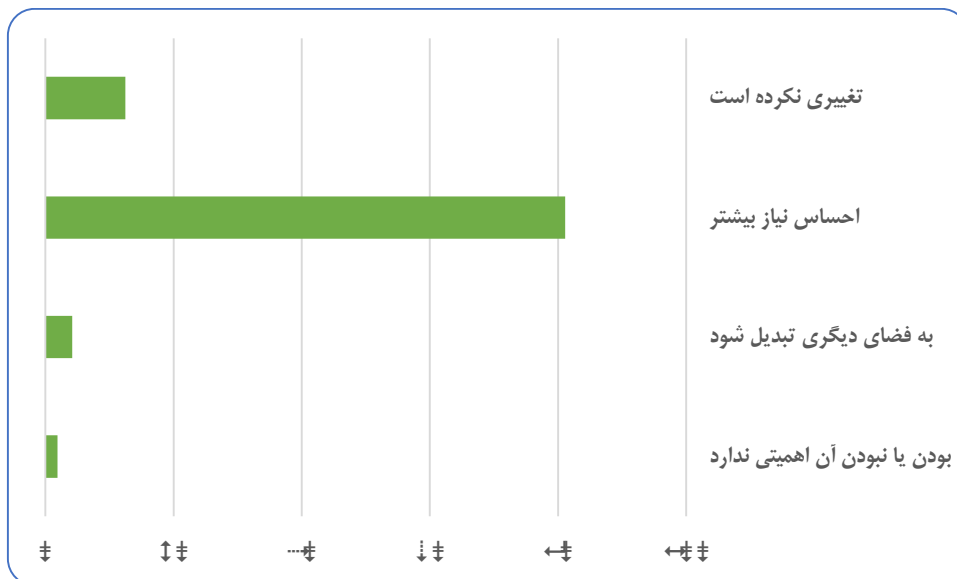
توزیع فضایی محدوده‌های عمومی و الگوی استقرار آن در ارتباط با جمعیت با استفاده از مدل "جهت پراکنش" نشان از آن دارد که توزیع فضایی عرصه‌های عمومی شهری در منطقه یک، به شکل کامل از الگوی توزیع فضایی جمعیت تبعیت نمی‌کند. همانطور که مدل "بیضی مسافت استاندارد" نشان می‌دهد، عرصه پراکنش جمعیت در مقایسه با پراکنش عرصه‌های عمومی، محدوده وسیعتری دارد. عدم انطباق، این دو بیضی بر یکدیگر، دسترسی نامناسب جمعیت را به عرصه‌های عمومی به همراه خواهد داشت (شکل ۳).

شکل ۳: توزیع فضایی جمعیت و عرصه‌های عمومی در منطقه یک و الگوی انطباق توزیع فضایی با استفاده از مدل جهت پراکنش بیضی مسافت استاندارد

۲- جایگاه و الگوی حضور ساکنین در فضای عمومی: اولین واکنش طبیعی شیوع پاندمیها به اجتماع پذیری فضاهای عمومی، کاهش تعداد حاضرین در فضاست. چنین وضعیتی در محدوده مورد مطالعه نیز مشاهده می‌شود. باینحال یافته‌ها حاکی از آن است که احساس نیاز ساکنان به فضای عمومی در نتیجه شیوع کرونا افزایش یافته است (۸۱٪ پاسخ دهندگان). چنین تصور می‌شود که کاهش حضور ساکنان در اینگونه فضاها، دل‌بستگی و اهمیت فضاهای عمومی را در ذهن مخاطبان بیش از پیش افزایش داده است (شکل ۴).

شکل ۴: فراوانی حس پاسخ دهندگان به فضاهای عمومی محله در ایام کرونا

در خصوص الگوی حضور ساکنین در فضای عمومی در نتیجه شیوع کرونا، نتایج نشان می‌دهد که:

قبل از کرونا الگوی حضور در فضاهای عمومی، عمدتاً با دوستان بوده است (۴۳٪ افراد). حضور انفرادی و پس از آن خانوادگی، الگوهای حضور در فضاهای عمومی، در رتبه بعدی هستند. با اینحال پس از کرونا نتایج نشان می‌دهد که الگوی حضور در فضاهای عمومی به حضور انفرادی تغییر پیدا کرده است (۴۳٪ افراد). آزمون تی زوجی، بیانگر سطح معنادار بودن این تغییرات در قبل و بعد از کروناست. این بدان معنی است که کرونا توانسته است شیوه حضور در فضاهای عمومی را تغییر دهد. نکته قابل توجه آن است که پس از واکسیناسیون عمومی، حس ساکنین به حضور در فضاهای عمومی از شیوه انفرادی مجدداً به سمت استفاده گروهی در حال تغییر است. آزمون تی زوجی این تغییرات را تایید می‌کند. از اینرو می‌توان چنین عنوان داشت که واکسیناسیون توانسته است الگوی استفاده از فضای عمومی قبل از کرونا را مجدداً بر فضاهای عمومی محدود حاکم کند (جدول ۲).

جدول ۲: الگوی حضور در فضاهای عمومی منطقه قبل و بعد از کرونا و پس از واکسیناسیون

الگوی استفاده	قبل از کرونا	بعد از کرونا	پس از واکسیناسیون
خانوادگی	۲۲,۵	۱۴,۶	۲۰,۴
همسایگی	۶,۴	۷,۷	۷,۱
دوستان	۴۳,۴	۳۴,۷	۴۲,۱
انفرادی	۲۷,۶	۴۳	۳۰,۵
آزمون تی زوجی	ضریب همبستگی	۰,۴۲۵	
	سطح معناداری	۰,۰۰۰	
	ضریب همبستگی		۰,۳۴۶
	سطح معناداری		۰,۰۰۰

۳- وضعیت اجتماع‌پذیری فضاهای عمومی در شرایط پاندمی کرونا: همانطور که مدل مفهومی تحقیق نشان داد، اجتماع‌پذیری فضاهای عمومی در شیوع پاندمی‌ها، با مولفه‌هایی همچون (۱) حضور‌پذیری، (۲) شیوه مدیریت فضاهای عمومی، (۳) بهداشت عمومی و (۴) امنیت، قابل بررسی است. یافته‌های مطالعه برحسب هر مولفه به شرح زیر است.

(۱) حضور‌پذیری: این مولفه شامل دو زیرمولفه: الف) «بودن در فضا» و ب) «نحوه تعامل با دیگران» و در قالب ۱۳ سؤال از شهروندان حاضر در فضای عمومی مورد سنجش قرار گرفته است.

الف) بودن در فضا: نتایج حاصله از پرسشنامه و تحلیل آن با استفاده از آزمون تی تک نمونه‌ای (جدول ۴) نشان می‌دهد که از نظر ساکنین:

- کرونا سبب (۱) کاهش ساعات حضور ساکنان، (۲) کاهش تعداد دفعات حضور (۳) کاهش حضور با اعضای خانواده، (۴) کاهش احساس نیاز به حضور، (۵) کاهش تمایل به حضور انفرادی اعضای خانواده و (۶) کاهش شادابی فضای عمومی شده است.
- همچنین کرونا سبب (۱) افزایش تمایل به پیاده‌روی در محله و (۲) افزایش تمایل به خرید از طریق فضای مجازی شده است (جدول ۳).

جدول ۳: وضعیت حضور‌پذیری و احساس ساکنین به فضای عمومی پس از پاندمی کرونا

متغیر	میانگین پاسخ
کم شدن ساعات حضور در فضای عمومی	۴
کم شدن دفعات حضور	۴,۰۵
کم شدن حضور با خانواده	۳,۸۲
عدم تمایل حضور تهایی افراد خانواده	۳,۴۵
افزایش تمایل به پیاده‌روی	۳,۵۵
افزایش تمایل به خرید مجازی عمومی	۳,۵۳
کاهش احساس نیاز به فضای	۴,۱۳
کاهش حضور افراد	۴,۱۵
رغبت بیشتر به فضای سبز محله	۳,۸۷
رغبت بیشتر به منازعه‌های محله	۴,۴۷
وجود موقعیتهای مناسب جهت افزایش تمایل حضور در صورت	۴,۲۳
اهمیت روشنائی بیشتر فضا	۴,۴۷

سطح معناداری آزمون تی تک نمونه‌ای	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰
---	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------

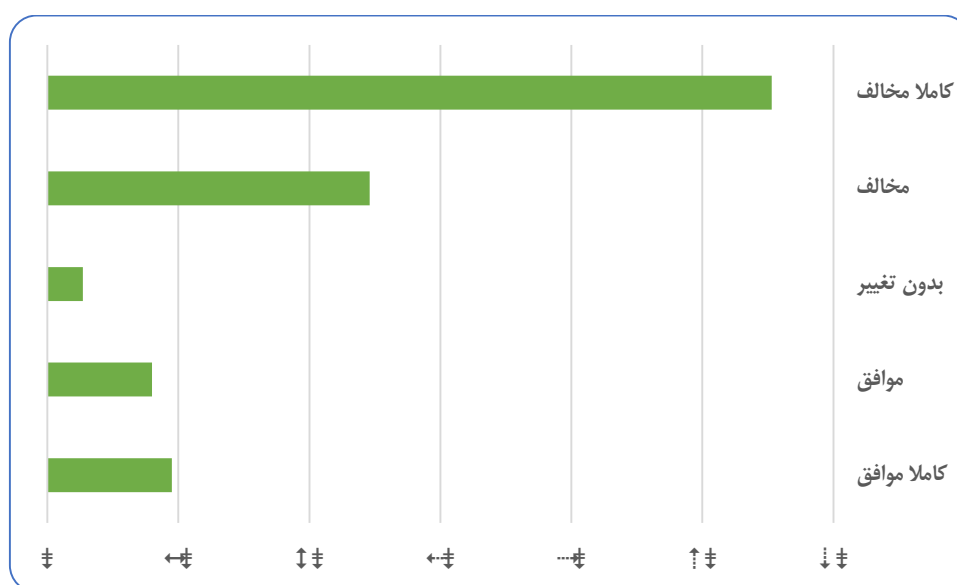
ب) تعامل افراد با یکدیگر: دومین وجه مرتبط با حضورپذیری و کیفیت آن، نحوه تعامل افراد با یکدیگر در فضای عمومی است. نتایج این بررسی و آزمون آن از طریق تی تک نمونه‌ای (جدول ۴) نشان می‌دهد که کرونا توانسته است در فضای عمومی تعامل افراد با یکدیگر را به شکل زیر تغییر دهد:

- عدم تمایل به نزدیک شدن افراد و احساس ناامنی در تعامل با دیگران
- ضرورت و اهمیت پارک محله به عنوان فضای مناسب برای ملاقات و گپ‌وگفت‌های متقابل
- افزایش حس تنهایی در محله نسبت به قبل (جدول ۴).

جدول ۴: میانگین تعامل با دیگران در ایام کرونا در فضای عمومی شهری و سطح معناداری آن با استفاده از آزمون تی تک نمونه‌ای

متغیرها	نزدیک شدن دیگران به فرد	حس ناامنی از تعامل با دیگران	تمایل به انجام کار مشترک با دیگران	تمایل به قرار ملاقات و گفتگوهای متقابل در پارک محله	افزایش حس تنهایی در محله	افزایش حس تمیزی بیشتر محله
میانگین پاسخها	۴,۰۵	۳,۳۴	۲,۹۴	۳,۷۵	۳,۶۷	۳,۴۰
سطح معناداری آزمون تی تک نمونه‌ای	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	۰,۴۱۰	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰

۲ مدیریت فضای عمومی: این شاخص به ارزیابی نظرات ساکنان در خصوص الف) نحوه مدیریت فضاهای عمومی توسط مدیریت شهری و ب) جایگاه عناصر و کاربریهای مهم در تصویر ذهنی ساکنین قبل و بعد از کرونا برمی‌گردد. در خصوص نحوه اداره فضاهای عمومی، ارزیابی صورت گرفته نشان از مخالفت ساکنین با قرنطینه کامل اینگونه فضاها در ایام پاندمیها است چراکه ترس از فضا و فضاگریزی را پس از پاندمیها تقویت می‌کند (شکل ۵).

شکل ۵: درصد فراوانی نظرات در خصوص قرنطینه کامل مکان‌های عمومی

- در زمینه جایگاه عناصر عمومی فضا در نظر ساکنان نتایج آزمون آماری تی زوجی وابسته نشان می‌دهد که:
- از یکسو کرونا سبب افزایش میزان جذابیت و حس تعلق ساکنان به «مسجد» و «فروشگاه‌های» محله شده است.
  - از دیگرسو سبب تغییری در جذابیت و حس تعلق به «پارک محلی»، «خیابان‌های محله»، «ایستگاه اتوبوس» و «پیاده‌روها» نشده است (جدول ۵).

جدول ۵: میانگین نظرات پاسخ‌دهندگان در خصوص عناصر محله بعد و در ایام کرونا

پایده‌روها	ایستگاه اتوبوس	خیابان‌های محله	فروشگاه‌های محله	مسجد محله	پارک محلی	جذابیت و حس تعلق به	
						قبل از کرونا	آزمون تی
۳,۳۸	۳,۴۳	۳,۶۳	۲,۸۶	۲,۷۶	۳,۸۱	بعد کرونا	زوجی
۲,۵۰	۲,۲۱	۲,۷۴	۳,۴۸	۳,۰۶	۲,۹۱	سطح معناداری	وابسته
۰,۰۸۵	۰,۳۴۸	۰,۳۸۷	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	۰,۴۰۱		

۳- امنیت: امنیت به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مولفه‌های تأثیرگذار بر اجتماع‌پذیری فضاهای عمومی در قالب ۸ سؤال از طریق آزمون "تی-تک‌نمونه‌ای" مورد سنجش قرار گرفته است. نتایج این ارزیابی نشان از آن دارد که کرونا حس ناامنی به فضای عمومی، ترس از جمعیت حاضر در فضای عمومی، پرهیز از فضاهای پرتراکم، کیفیت روشنایی معابر و احساس خلوتی محله را به شکل معناداری افزایش داده است (جدول ۶).

جدول ۶: میانگین نظرات در خصوص امنیت فضا در ایام کرونا

شماره	همه‌گیری ویروس کرونا باعث شده تا:	میانگین	Sig
۱	حس ناامنی من نسبت به فضای عمومی (بوستان و خیابان) محله بیشتر شود.	۳,۶۵	۰,۰۰۰
۲	احساس من نسبت به جمعیت حاضر در فضای عمومی (بوستان و خیابان) منفی‌تر شود.	۳,۷۲	۰,۰۰۰
۳	حس خوبی از حضور در فضاهای پرتراکم نداشته باشم.	۴,۳۱	۰,۰۰۰
۴	حضور بچه‌ها در مکان بازی کودکان حس ناامنی برای من به وجود بیاورد.	۳,۰۸	۰,۳۳۴
۵	احساس می‌کنم محله نیاز به روشنایی بهتر و بیشتر دارد.	۳,۵۷	۰,۰۰۰
۶	خلوتی و سکوت محله برای من بیشتر از قبل شده است و حس ناامنی من را افزایش می‌دهد.	۳,۵۱	۰,۰۰۰
۷	حضور افراد بیکار و ولگرد و بزهکار را در پارک محله بیشتر حس کنم.	۳,۸۱	۰,۰۰۰
۸	حضور افراد غریبه را در فضای عمومی (بوستان و خیابان) محله بیشتر حس کنم.	۳,۶۹	۰,۰۰۰

۴- بهداشت عمومی: سوالات مرتبط با این موضوع به دنبال آن است تا نشان دهد، رعایت بهداشت و واکسیناسیون عمومی به چه میزان در تمایل به اجتماع‌پذیری افراد نقش دارد. این مولفه شامل چهار سؤال است که نتایج و سطح معناداری آن با استفاده از آزمون "تی-تک‌نمونه‌ای" در جدول ۷ آمده است.

جدول ۷: میانگین نظرات پاسخ‌دهندگان در مورد واکسیناسیون عمومی

شماره	نظرات ساکنان در خصوص واکسیناسیون عمومی	میانگین	Sig
۱	واکسیناسیون عمومی حس پیاده‌روی در محله را در من افزایش می‌دهد.	۳,۸۹	۰,۰۰۰
۲	واکسیناسیون عمومی می‌تواند اعتماد من را به فضای عمومی (بوستان و خیابان) محله و حضور در آن بیشتر کند.	۴,۱۱	۰,۰۰۰
۳	برای من مهم است افرادی که با آن‌ها در فضای عمومی (بوستان و خیابان) محله سروکار دارم واکسن زده باشند.	۴,۲۷	۰,۰۰۰
۴	واکسیناسیون استرس من را جهت حضور در فضای عمومی (بوستان و خیابان) محله کاهش می‌دهد.	۴,۱۲	۰,۰۰۰

همان‌طور که نتایج نشان می‌دهد و آزمون تی تک نمونه‌ای نیز تایید می‌کند در حوزه بهداشت عمومی، واکسیناسیون توانسته است سبب افزایش حس پیاده‌روی در محله، افزایش اعتماد به فضای عمومی محله، افزایش آسودگی خاطر در ارتباط با دیگران و کاهش استرس جهت حضور در فضای عمومی را به همراه داشته باشد.

نقش ویژگی‌های زمینه‌ای اکتسابی و غیراکتسابی افراد در کیفیت اجتماع پذیری فضاهای عمومی

در قسمت قبل، وضعیت اجتماع پذیری فضاهای عمومی در دوران شیوع کرونا مورد ارزیابی قرار گرفت. در این قسمت تلاش می‌شود، بادر نظر گرفتن ویژگی‌های زمینه‌ای حاضرین در فضا، این موضوع بررسی شود که ویژگی‌های سنی، جنسی، تحصیلات و تاهل، چه نقشی در تغییرات این موضوع داشته است؟ به عبارتی آیا اجتماع پذیری با توجه به ویژگی‌های زمینه‌ای هر فرد متفاوت است؟ برای ارزیابی این موضوع از آزمون‌های ضریب همبستگی و آزمون تی دونمونه‌ای مستقل استفاده شده است. نتایج این بررسی به تفکیک معیارهای مطالعه به شرح جدول ۸ است.

جدول ۸: نقش متغیرهای زمینه‌ای افراد در کیفیت اجتماع پذیری فضاهای عمومی در محدوده مورد مطالعه

سن	تحصیلات		تاهل		جنسیت			مولفه				
	معناداری	ضریب همبستگی	معناداری	ضریب همبستگی	معناداری آزمون تی	متاهل	مجرد	معناداری آزمون تی	زن	مرد		
					۰	۴,۰۶	۳,۹۳				کاهش ساعات حضور	فصل: پذیرش: بودن در فضا
					۰	۴,۰۲	۳,۹۴				کاهش دفعات حضور	
		۰	۰,۱۹۶	۰,۰۲	۴,۲۷	۳,۸۲					کاهش حضور با خانواده	
		۰,۰۳۳	۰,۱۱۲	۰,۰۱۲	۴,۱۳	۳,۴۸					عدم تمایل بحضور افراد خانواده	
		۰	-۰,۲۷۹					۰	۳,۱	۳,۵۴	افزایش تمایل به پیاده‌روی	
		۰	۰,۲۰۳	۰,۰۴۶	۳,۶۴	۳,۴۵					تمایل به خرید مجازی	
۰,۰۰۱	۰,۱۸۱	۰	۰,۲۷۳				۰,۰۲۹	۳,۶	۳,۴۴		کاهش نیاز به فضای عمومی	
				۰,۰۰۹	۴,۳۱	۳,۹۵					بی روح شدن فضا	
							۰,۰۰۷	۴,۰	۴,۲۴		رغبت بیشتر به فضای سبز	
۰,۰۲۱	-۰,۱۲۷			۰	۳,۹۱	۳,۸۳					رغبت بیشتر به مغازه‌ها	
		۰,۰۰۱	-۰,۱۷۷					۰	۴,۱	۴,۳۳	تمایل به میلمان مناسب جهت نشستن	
۰,۰۰۵	-۰,۱۴۹			۰	۴,۷۲	۴,۲۳					اهمیت روشنایی بیشتر فضا	
۰,۰۴۵	۰,۱۰۸	۰,۰۱۸	۰,۱۲۶								نزدیک شدن دیگران	فصل: پذیرش: تعامل با دیگران
		۰,۰۱۸	۰,۱۲۴								حس ناامنی از تعامل با دیگران	
		۰	-۰,۱۸۵								تمایل به انجام کار مشترک با دیگران	
۰,۰۰۱	۰,۱۷۷			۰	۳,۹	۳,۶		۰	۳,۸۷	۳,۶۵	تمایل به فرار ملاقات و گفتگوهای متقابل	
				۰	۳,۳۹	۳,۹۵					افزایش حس تنهایی	
							۰,۰۰۲	۳,۴۳	۳,۳۸		افزایش حس تمیزی محله	
۰,۰۰۱	۰,۱۷۷	۰	۰,۲۰۸	۰,۰۰۲	۴,۰۱	۳,۳					افزایش حس ناامنی نسبت به فضای عمومی	فصل: آشنایی
۰,۰۲۶	۰,۱۷۷						۰,۰۰۵	۳,۷۷	۳,۶۸		احساس منفی نسبت به جمعیت حاضر در فضای عمومی.	
۰	۰,۲۵۹	۰	۰,۲۰۶				۰,۰۰۸	۴,۳۳	۴,۲۷		ناراحتی از حضور در فضاهای پر تراکم	
۰,۰۱۶	-۰,۱۲۶	۰,۰۰۲	-۰,۱۵۸	۰	۳,۵	۳,۶۴					احساس نیاز به روشنایی بیشتر محله	
۰	۰,۲۴۳	۰,۰۰۳	۰,۱۵۹								احساس حضور افراد بیکار و ولگرد	

سن		تحصیلات		تاهل			جنسیت		مولفه		
				معناداری آزمون تی	متاهل	مجرد	معناداری آزمون تی	زن			مرد
معناداری	ضریب همبستگی	معناداری	ضریب همبستگی	۰	۳,۶۸	۳,۳۴			احساس خلوتی بیشتر محله	تفاوت عمومی	
۰,۰۰۴	۰,۱۵۱	۰	۰,۲۲۱	۰					نقش واکسن در افزایش حس پیاده‌روی		
۰,۰۳۵	-۰,۱۱۳								نقش واکسن در افزایش اعتماد به فضای عمومی و حضور در آن		
		۰,۰۰۳	۰,۱۶۲	۰	۴,۶۱	۳,۹۲	۰,۰۰۲	۴,۱۱	۴,۱۲		اهمیت تزریق واکسن برای افراد مقابل در تعامل با آنها
		۰,۰۱۹	۰,۱۲۵								نقش واکسن در کاهش استرس جهت حضور در فضای عمومی

باتوجه به جدول فوق و برآیند آزمونهای انجام شده می‌توان نکات مهم از این جدول را به شرح زیر استنباط کرد.

الف) در موضوع حضورپذیری نتایج حاکی از:

- برحسب عامل جنسیت: افزایش تمایل زنان به بودن در فضای عمومی نسبت به مردان پس از شیوع کرونا
- برحسب عامل وضعیت تاهل: افزایش تمایل متاهلان نسبت به مجردان به فضای عمومی پس از کرونا و افزایش تمایل آنها به تعامل با دیگران در مقایسه با مجردان
- برحسب عامل سطح تحصیلات: کاهش حضور پذیری افراد با سطح تحصیلات بالاتر و عدم تمایل به انجام فعالیت‌های مشترک با دیگران، افزایش تمایل به خریدهای مجازی، افزایش حس ناخوشایند از نزدیک شدن به دیگران در فضای عمومی و افزایش حس ناامنی در بین آنان در مقایسه با افراد با سطح تحصیلات پایین تر
- برحسب عامل سن: افزایش استقبال از فضای مجازی جهت انجام فعالیت‌ها، عدم تمایل به حضور در فضای شهر و عدم تمایل به افزایش تعداد مغازه‌ها و روشنایی معابر، عدم احساس مطلوب از نزدیک شدن افراد غریبه به خود، همراه با افزایش سن.

ب) در موضوع امنیت

- افزایش احساس دوری‌گزینی از جمعیت در فضاهای عمومی در بین مردان و عدم تمایل بیشتر زنان به حضور در فضاهای پرتراکم شهری
- افزایش خلوتی و سکوت بیشتر محله در بین متاهلان نسبت به مجردان،
- افزایش احساس ناامنی در فضای عمومی، احساس ناخوشایند از حضور در فضای شلوغ و متراکم و احساس بیشتر حضور افراد غریبه و بزهکار با افزایش سن
- افزایش احساس ناامنی در فضای عمومی، کاهش تمایل به فضاهای پرتراکم، درک بیشتر حضور افراد غریبه و بیکار با افزایش سطح تحصیلات

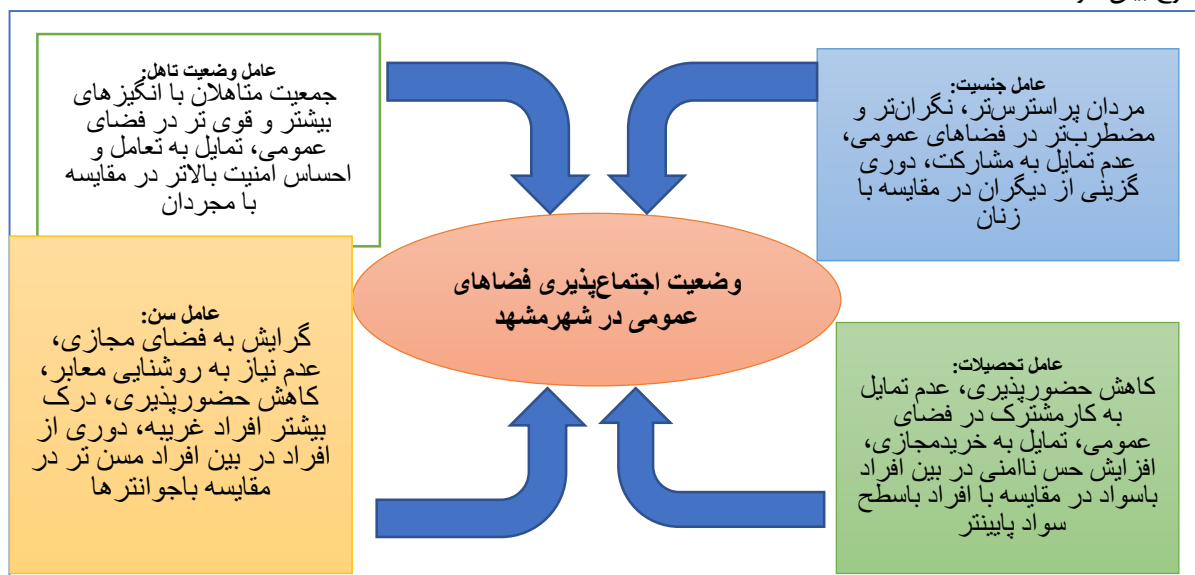
ج) در موضوع بهداشت عمومی

- اثرگذاری بیشتر واکسیناسیون عمومی در بین متاهلان در خصوص ارتقای حس پیاده‌روی در محله، اعتماد به فضای عمومی و حضور در آن در مقایسه با مجردان
- اثرگذاری مطلوب واکسیناسیون در بین زنان در خصوص افزایش تمایل و حالات روحی آنها جهت حضورپذیری در فضای عمومی نسبت به مردان.

- اهمیت واکسیناسیون در بین افراد با سطح تحصیلات بالاتر در خصوص تعامل با دیگران و کاهش استرس در فضا در مقایسه با افراد با سطح تحصیلات کمتر

با توجه به یافته های مطالعه می توان وضعیت اجتماع پذیری فضاهای عمومی در شهر مشهد را در حیطه چارچوب مطالعه بدین شرح بیان کرد:

شکل ۶: تصویرهای مرتبط با اجتماع پذیری فضاهای عمومی در محدوده مورد مطالعه

تحلیل وضعیت اجتماع پذیری: همانطور که شرایط اجتماع پذیری فضاهای عمومی در شهر مشهد نشان داد، زنان نسبت به مردان حس بهتری در فضاهای عمومی در دوران شیوع بیماری کرونا داشته اند. جدا از توانایی جنسیت مونث و انعطاف پذیری آن در مواجهه با شرایط گوناگون، می توان به موارد دیگر همچون اولویت گفتگو و تعامل برای زنان با یکدیگر در مقایسه با مردان نیز اشاره کرد. به عبارتی در هر حال نیاز به گفتگو برای زنان اولویت بیشتری دارد. در عین حال زنان پرهیز از فضاهای شلوغ و پرتراکم را ترجیح می دهند و در این شرایط احساس عدم امنیت را بیشتر حس می کنند. این موضوع صحت مطالب یادشده در خصوص اولویت گفتگو و تعامل با دیگران را برای زنان تایید می کند. چراکه این تعامل در فضاهای پرتراکم و شلوغ محقق نمی شود.

حضور با انگیزه های قوی تر در فضای عمومی در بین متاهلان در مقایسه با مجردان می تواند ناشی از فعالیت برای امور خانواده و در نتیجه ارتباط نزدیکتر با فضای عمومی باشد. همچنین ضرورت توجه به بعد روانی خانه نشینی و اثرات نامطلوب آن بر شخصیت و روان اعضای خانواده از سوی آنها بیشتر درک می شود که تمایل متاهلان به حضورپذیری در فضای عمومی را بیشتر می کند. این موضوع در تفاوت معنادار خلوتی بیشتر محله در نظر آنان در مقایسه با مجردان نیز مشهود است. که به نوعی نشانه ای از نگرانی آنها در خصوص عدم حضور افراد در فضای عمومی است.

ترس از فضای عمومی و عدم تمایل به فعالیت و کار مشترک با دیگران در بین افراد باسطح سواد بیشتر می تواند نشانه دغدغه مندی بیشتر آنها در نتیجه پیگیری مداوم اخبار مرتبط با کرونا از منابع گوناگون همچون فضای مجازی است. این موضوع از آنجایی قابل توجه است که اخبار و اطلاعات مرتبط با کرونا در طول پاندمی دائما در حال دگرگونی و تغییر بودند و این موضوع در برخی موارد سردرگمی افراد را موجب شده بود. علاوه بر آن باید توجه داشت که پایبندی محکم تر به دستورات و تدابیر مرتبط با کرونا به دلیل آشنایی آنها، بیشتر مورد توجه بوده است. همچنین فراهم بودن بستر فضای مجازی به منظور انجام بخش مهمی از فعالیت های آنان در مقایسه با سایر افراد، عملا زمینه ساز عدم نیاز آنها به حضورپذیری و در نتیجه حضورگریزی آنها از فضای عمومی شده است.

تمایل به خریدهای مجازی، عدم اهمیت روشنایی معابر، ترس از افراد غریبه در بین افراد مسن تر نشانه عدم رغبت آنها به فضای عمومی است. این موضوع علاوه بر اینکه یکی از ویژگیهای طبیعی و اقتضات سنی این گروه است می‌تواند به نوعی نشانه نگرانی بیشتر افراد خانواده از سلامتی این افراد و آسیب پذیری آنها باشد.

علاوه بر این، نتایج نشان از ارتقای جایگاه مساجد و فروشگاههای محله در نظر ساکنین نسبت به قبل از کرونا شده است. این موضوع، ارتباط کرونا را با امنیت روحی روانی (توسل و نیاز به قدرت معنوی و دعا) و امنیت غذایی (اهمیت تقویت بنیه جسمی و سلامت فردی) برای ساکنین مسجل می‌کند.

نتیجه‌گیری

دریافتهای نظری: همانطور که اشاره شد موضوع کرونا و فضای عمومی، از جمله موضوعات مهم و بکر در حوزه تحقیقات و پژوهش است. برخی از ابعاد اجتماع پذیری فضاهای عمومی در دوران کرونا در برخی مطالعات مورد توجه بوده است.

ارزیابی یافته‌های مطالعه حاضر در مقایسه با مطالعات دیگر نشان داد که کرونا شیوه استفاده و حضور در فضای عمومی را تغییر داده است که این موضوع را (Honey-Rosés, 2021) نیز در مطالعه خود تایید می‌کند. یافته‌های مطالعه نشان داد که کرونا افزایش نگرانی و ناامنی را در فضای عمومی بویژه در بین افراد مسن افزایش داده است که در راستای مطالعه افشانی و همکاران (۱۴۰۰) است. این درحالیست که مطالعه زمانی و همکاران (۱۴۰۰) بین سن و احساس ناامنی اجتماعی ناشی از شیوع کرونا رابطه معنی‌داری را تایید نمی‌کند. برحسب جنسیت نیز یافته‌های مطالعه بیانگر احساس ناامنی بیشتر مردان در فضای عمومی نسبت به زنان است که در راستای مطالعه زمانی و همکاران (۱۴۰۰) نیست.

تعطیلی و قرنطینه کردن فضاهای عمومی تاثیر مهمی بر کیفیت و کمیت نگاه و تصور ساکنین به فضای عمومی شهری داشته است که در راستای مطالعه ایمانی جاجرمی (۱۳۹۹) و (Askarizad & Safari, 2020) است. یافته‌ها بیانگر آن است که ذهنیت افراد نسبت به دیگران در فضای عمومی منفی شده است که این موضوع را حمیدی و صبوری (۱۳۹۹) نیز در مطالعه خود تایید می‌کنند. به شکلی دیگر (Jasiński, 2020) نیز در مطالعه خود به این موضوع اشاره می‌کند.

یافته‌های مطالعه نشان داد که با افزایش سطح تحصیلات، نگرانی در فضای عمومی افزایش می‌یابد که خلاف مطالعه افشانی و همکاران (۱۴۰۰) است.

باتوجه به ارزیابی صورت گرفته می‌توان نوآوری مطالعه را در توجه به موضوع واکسیناسیون و نقش آن در تصور ذهنی ساکنین در فضای عمومی شهر، توجه به متغیرهای زمینه‌ای در کیفیت اجتماع پذیری ساکنین در فضای عمومی در شرایط پاندمی، توجه به واکنشهای متفاوت زنان و مردان نسبت به حضور پذیری در فضاهای عمومی و جایگاه عناصر مهم محله در تصویر ذهنی ساکنین در قبل و بعد از کرونا است که می‌تواند دستمایه خوبی برای مطالعات آتی باشد.

پیامدهای کرونا و بطور کلی انواع پاندمیها بر فضای شهر و آینده آن از جمله مسائل مهم و قابل توجه است. کرونا نشان داد که موضوعات مهم و قابل توجهی در سیستم برنامه ریزی شهری می‌بایست مورد توجه قرار گیرد که تاکنون مغفول مانده است. براینکه کلی از این وضعیت نشان دهنده شکل گیری نظم جدید و بینش نو در مواجهه با مسائل شهری است. از جمله این مسائل فضاهای عمومی شهری است که مدنیت شهر را اعتلا می‌بخشد. چرا که در صورت آسیب، در واقع این مدنیت شهر است که آسیب می‌پذیرد. این مطالعه نشان داد که کرونا سبب شده است فعالیت‌های اجتماعی در سطح منطقه کاهش یابد و حس تعلق به محله نیز کمتر شود و احساس ناامنی و ترس از تراکم جمعیت به وجود آید. در عین حال نتایج نشان داد که پس از واکسیناسیون، افراد احساس امنیت بیشتری در فضا دارند. به عبارتی در فضای عمومی حس امنیت مهم‌ترین ضربه را از کرونا دریافت کرده است. از یک‌سو شلوغی و مرادده با افراد دیگر همراه با ترس و دلهره بوده است و از سوی دیگر خالی‌شدن فضا نیز از حضور افراد، ترس و ناامنی را افزایش داده است.

در مجموع با توجه به سه موضوع (۱) بیماریهای فراگیر، (۲) اجتماع پذیری و (۳) فضای شهری که محورهای اساسی در این مطالعه به شمار می‌آیند، می‌توان به شکلی از مثلث بحران دست یافت که کرونا با تأثیر بر فضای شهری و روابط انسانی و

اجتماعی، ارتباط دوسویه انسان و محیط را تحت تأثیر قرار داده و باعث اثر بر کیفیت تاب-آوری آن و تأثیر بر کیفیت-های فضایی-محیطی شده است. تقابل موضوع کرونا و فضای عمومی، تاب آوری شهری را مطرح میکنند. از سوی دیگر ارتباط بیماریهای فراگیر با اجتماع پذیری، موضوع فاصله اجتماعی را شکل می دهد. در نهایت از ارتباط اجتماع پذیری و فضاهای عمومی می توان به موضوع تعاملات و حضور در فضا را اشاره کرد(شکل ۷).

شکل ۷: رابطه فضای شهری، اجتماع-پذیری و کرونا (مثلث بحران) - منبع: یافته های تحقیق

منابع

- افشانی، س. (۱۴۰۰). شیوع کرونا و احساس ناامنی اجتماعی. فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی، ۲، ۵۷-۸۶.
- اکبری، ط. (۱۳۹۷). بررسی میزان تاب آوری اجتماعی شهری مطالعه موردی شهر ایلام. فصلنامه مطالعات عمران شهری، ۲(۵)، ۵۱-۶۲.
- ایمانی جاجرمی، ح. (۱۳۹۹). پیامدهای اجتماعی شیوع ویروس کرونا در جامعه ایران. ارزیابی تأثیرات اجتماعی، ۲، ۸۷-۱۰۳.
- آمارنامه شهر مشهد. (۱۳۹۸). مشهد: معاونت برنامه ریزی شهرداری مشهد.
- پورجعفر، م. و ع. محمودی‌نژاد، ه. (۱۳۸۸). طراحی شهری و سرمایه اجتماعی در فضاهای شهری. تهران: طحان.
- حسین پور، ع.، جاوید، م. و ع. پیرزاد، ب. (۱۳۹۲). فضاهای عمومی شهری از نظریه‌ها تا فلسفه اندیشی فضایی. مشهد: سخن گستر.
- رضوانی، ل. (۱۳۹۵). فرهنگ و هویت محله. تهران: نشر جامعه‌شناسان.
- رفیعیان، م. و ع. سیفایی، م. (۱۳۸۴). فضاهای عمومی شهری؛ بازنگری و ارزیابی کیفی. نشریه هنرهای زیبا، ۲۳، ۳۵-۴۲.
- زمان‌زاده دربان، ز. (۱۳۹۶). سنخیت‌شناسی عوامل تأثیرگذار بر «هویت و حس مکان» در سیر تحول «نظریه محله» با رویکرد فرا تحلیل. مدیریت شهری، ۴۸، ۶۵-۸۶.
- زمانی، ط.، مداحی، ج. و ع. کریمی منجرمویی، ی. (۱۴۰۰). مطالعه جامعه شناختی شیوع پاندمی کووید ۱۹ و رابطه آن با احساس ناامنی اجتماعی مطالعه موردی شهروندان شهر تهران. راهبرد اجتماعی فرهنگی، ۱۰(۳۹)، ۳۱۹-۳۵۵.
- شایان مهر، ع. (۱۳۷۹). دایره المعارف تطبیقی علوم اجتماعی. تهران: کیهان.
- شجاعی، د. و ع. پرتوی، پ. (۱۳۹۴). عوامل مؤثر بر ایجاد و ارتقاء اجتماع پذیری در فضاهای عمومی با مقیاس‌های مختلف شهر تهران - نمونه موردی: فضاهای عمومی دو محله و یک ناحیه در منطقه ۷ تهران. نظر، ۱۲، ۳۴.
- صدیقی، ف. و ع. احمدی رهقی، س. (۱۳۹۵). رفتارشناسی فضای شهری با رویکرد افزایش حضورپذیری. همایش ملی معماری و شهرسازی از نظریه تا عمل.
- طالبی، ژ. (۱۳۸۳). روابط اجتماعی در فضاهای شهری. نامه‌ی علوم اجتماعی، ۲۴، ۱۶۱-۱۸۰.
- عظیمی، ف. و رضائیان فراگوزلو، ع. و ع. قادری، ا. (۱۳۹۲). مفاهیم کلیدی در مطالعات شهری. تهران: کهنمویی زاده.
- قاسمی، ا. (۱۳۹۹). پیامدهای کرونا بر شهر و شهرسازی آینده. ارزیابی تأثیرات اجتماعی. ویژه‌نامه پیامدهای شیوع ویروس کرونا-کووید ۱۹، ۱(۲)، ۲۲۷-۲۵۳.
- کالن، گ. (۱۳۷۷). گزیده منظر شهری. تهران: دانشگاه تهران.
- کربلایی حسینی، ا. و ع. سهیلی، ج. (۱۳۹۷). بررسی نقش مولفه‌های کالبدی محیط در اجتماع پذیری فضاهای فرهنگی با استفاده از تکنیک چیدمان فضا، مورد مطالعاتی: مجتمع فرهنگی دزفول و نیاوران. معماری و شهرسازی آرمانشهر، ۲۵، ۳۶۱-۳۷۳.
- مدنی‌پور، ع. (۱۳۹۲). تألیف فرهاد مرتضایی. طراحی فضای شهری نگرشی بر فرایند اجتماعی و مکانی، تهران. تهران: انتشارات سازمان فناوری و اطلاعات و ارتباطات شهرداری تهران.
- مطالبی، ع. (۱۳۹۶). راهبردهای توسعه پایدارشهر رشت با رویکرد ساختار زیست محیطی مطالعه موردی: محدوده پل پستک تا تخته پل. رشت: پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد اسلامی شهر رشت، دانشکده علوم انسانی، گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری.
- مظفر، ف. و مسعود، م. و ع. راست‌بین، س. (۱۳۹۱). ارزیابی تأثیرات کیفی هتلی شهری در میزان شاخص سرمایه اجتماعی در بافت‌های تاریخی (مطالعه موردی: محله جلفای اصفهان). مرمت آثار و بافت‌های تاریخی، فرهنگی، دو فصلنامه علمی پژوهشی، سال دوم، ۴، ۲۹-۴۶.
- وحدت، س. و ع. سجاذزاده، ح. (۱۳۹۵). بررسی و ارزیابی نقش هنر شهری در افزایش میزان حضورپذیری فضاهای عمومی با تأکید بر گرافیک شهری (نمونه موردی: پارک مردم همدان). دو فصلنامه علمی-ترویجی پژوهش هنر. ۱۱، ۲۵-۳۸.

- of Social Security Studies, 2, 57-86. [In persian]
- Akbari, T. (2018). Investigating the level of urban social resilience: a case study of Ilam city. Quarterly Journal of Urban Development Studies, 2(5), 51-62. [In persian]
- Imani Jajarmi, H. (2019). Social consequences of the spread of Corona virus in Iranian society. Social impact assessment, 2, 87-103. [In persian]
- Mashhad City Statistics. (2019). Mashhad: Deputy of Planning of Mashhad Municipality.
- Pourjafar, M., & Mahmoudi Nejad, H. (2009). Urban design and social capital in urban spaces. Tehran: Tahan. [In persian]
- Hosseinpour, A., Javid, M., & Pirzad, B. (2013). Urban public spaces from theories to spatial philosophy. Mashhad: Sokhan Gostar. [In persian]
- Rezvani, L. (2016). Culture and Neighborhood Identity. Tehran: Sociologists' Journal. [In persian]
- Rafiiian, M., & Seifai, M. (2005). Urban Public Spaces; A Qualitative Review and Evaluation. Fine Arts Journal, 23, 35-42. [In persian]
- Zamanzadeh Darban, Z. (2017). Typology of Factors Affecting "Identity and Sense of Place" in the Evolution of "Neighborhood Theory" with a Meta-Analysis Approach. Urban Management, 48, 65-86. [In persian]
- Zamani, T., Madadhi, J., & Karimi Manjarmooi, Y. (2017). Sociological Study of the Spread of the Covid-19 Pandemic and Its Relationship with the Sense of Social Insecurity: A Case Study of Tehran Citizens. Cultural Social Strategy, 10(39), 319-355. [In persian]
- Shayanmehr, A. (2000). Comparative Encyclopedia of Social Sciences. Tehran: Kayhan. [In persian]
- Shojaei, D., & Partovi, P. (2015). Factors affecting the creation and promotion of sociability in public spaces with different scales in Tehran city - A case study: Public spaces of two neighborhoods and one district in District 7 of Tehran. Nazar, 12, 34. [In persian]
- Sedighi, F., & Ahmadi-Rahaghi, S. (2016). Behavioral science of urban space with an approach to increasing presence. National Conference on Architecture and Urban Planning from Theory to Practice. [In persian]
- Talebi, Z. (2004). Social relations in urban spaces. Social Sciences Letter, 24, 161-180.
- Azimi, F., Rezaian-Qaragozlou, A., & Ghaderi, A. (2013). Key concepts in urban studies. Tehran: Kohnmoei Zadeh. [In persian]
- Ghasemi, A. (2019). Consequences of Corona on the city and future urban planning. Social impact assessment. Special Issue on the Consequences of the Spread of the Coronavirus-COVID-19, 1(2), 227-253. [In persian]
- Kalen, G. (1997). Selected Urban Landscape. Tehran: University of Tehran. [In persian]
- Karbalai Hosseini, A., & Soheili, J. (2018). Investigating the Role of Physical Components of the Environment in the Sociability of Cultural Spaces Using the Space Layout Technique, Case Study: Dezfoul and Niavaran Cultural Complex. Armanshahr Architecture and Urbanism, 25, 361-373. [In persian]
- Madanipour, A. (2013). Written by Farhad Mortezaei. Urban Space Design: An Approach to Social and Spatial Process, Tehran. Tehran: Tehran Municipality Information and Communication Technology Organization Publications. [In persian]
- Marabi, A. (2017). Sustainable Development Strategies of Rasht City with an Environmental Structure Approach, Case Study: The Area of the Postak Bridge to the Bridge Board. Rasht: Master's Thesis. Islamic Azad University of Rasht, Faculty of Humanities, Department of Geography and Urban Planning. [In persian]
- Mozaffar, F., Masoud, M., & Rastbin, S. (2012). Evaluating the effects of urban quality on the level of social capital index in historical contexts (case study: Jolfa neighborhood of Isfahan). Restoration of historical and cultural monuments and contexts, Pejehshi Scientific Quarterly, Year 2, 4, 29-46. [In persian]

- Vahdat, S., & Sajjadzadeh, H. (2016). Studying and evaluating the role of urban art in increasing the presence of public spaces with an emphasis on urban graphics (case study: Hamadan People's Park). *Pejehshi Scientific-Promotional Quarterly Art Research*, 11, 25-38.
- Askarizad, R., & Safari, H. (2020). The influence of social interactions on the behavioral patterns of the people in urban spaces (case study: The pedestrian zone of Rasht Municipality Square, Iran). *Cities*, 101. [In persian]
- Askarizad, R., Jinliao, H., & Jafaric, S. (2021). The influence of COVID-19 on the societal mobility of urban spaces. *Cities*, 119. doi:10.1016/j.cities.2021.103388
- Honey-Rosés, J. (2021). The impact of COVID-19 on public space: an early review of the emerging questions – design, perceptions and inequities. *Cities & Health*, 5.
- Jasiński, A. (2020). The coronavirus COVID-19 outbreak and its immediate impact on all aspects of human life have changed the way we use public space in our cities. People have been forced to adopt social isolation measures and wear masks. Street life has ground to a halt and. *Technical Transactions*, 20.
- Karami, I., & Vafaie, A. (2017). The role of place sociability in giving identity to urban spaces: A case study of Safir Omid Boulevard of Astara, Biosci. Biotech. Res. Comm. Special Issue No 1, 276-282.
- Shahnoshi, N. (2007). Determining the level of development of Mashhad city areas. *Urban Planning and Management Conference*. Mashhad: Mashhad municipality.